

Regiomonitor Utrecht Voortijdig schoolverlaten

**Aanpak VSV in het mbo:
onderzoek bij vijf mbo-instellingen**

T. Eimers

R. Kennis

E. Keppels

beroepsonderwijs
arbeidsmarkt

AANPAK VSV IN HET MBO

Aanpak VSV in het mbo
Onderzoek bij vijf mbo-instellingen

Regiomonitor VSV Utrecht

19 juni 2014

T. Eimers
R. Kennis
E. Keppels

Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt

KBA Nijmegen
Professor Molkenboerstraat 9
6524 RN Nijmegen
Tel. 024- 382 32 40 / info@kbanijmegen.nl

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK DEN HAAG

Ton Eimers
Rita Kennis
Erik Keppels

Aanpak VSV in het mbo. Onderzoek bij vijf mbo-instellingen
Regiomonitor VSV Utrecht

ISBN 978-90-777202-77-7
NUR 840

© 2014 Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt, Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt te Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photo print, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Inhoud

Inleiding	1
1 Minder voortijdig schoolverlaters	5
2 Verzuim en verzuimaanpak	11
2.1 De verzuimketen	11
2.2 Verzuim en uitval	17
3 Tweedelijns ondersteuning	21
3.1 De tweede lijn	21
3.2 Rendement van de tweedelijns ondersteuning	24
3.3 Ontwikkeling tweede lijn	28
3.4 Verlengde intake	30
4 De onbekende uitval	33
4.1 Uitval en ondersteuning	33
4.2 Daling voortijdig schoolverlaten	35
4.3 Onzichtbare uitval	37

Inleiding

In deze rapportage worden de uitkomsten gepresenteerd van de Regiomonitor VSV Utrecht over het schooljaar 2012-2013. Het betreft het onderzoek bij vijf mbo-instellingen in de regio naar de VSV-aanpak en de effecten daarvan. De Regiomonitor omvat ook onderzoek in het voortgezet onderwijs, onder meer naar de doorstroom vrombo en naar OPDC de Utrechtse School. Daarover is in afzonderlijke rapportages verslag gedaan.

Gemeente Utrecht en de vijf mbo-instellingen (ROC Midden Nederland, MBO Utrecht, Grafisch Lyceum Utrecht, Nimeto en Wellant College Houten) hebben afgesproken in de Regiomonitor het geheel van maatregelen ter bestrijding van voortijdig schoolverlaten te laten onderzoeken. Maatregelen die zijn overeengekomen in het VSV-convenant 2013-2015 zijn daar merendeels in meegenomen.

De Regiomonitor richt zich op het zichtbaar maken van effecten op de schoolloopbaan van studenten. Primair gaat het om de vraag of studenten op school blijven, hun opleiding afmaken en minimaal een startkwalificatie behalen. Maatregelen in het convenant die geen direct effect op studentniveau beogen, zoals scholing van medewerkers, of maatregelen die slechts een zeer klein aantal studenten betreffen zijn niet in het onderzoek meegenomen.

Cijfers in het onderzoek

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van verschillende soorten gegevens, waaronder gegevens door de mbo-instelling zelf verstrekt, gegevens van DUO en gegevens van de gemeente Utrecht (Leerplicht/RMC). Het gebruik van verschillende bronnen en typen gegevens biedt unieke mogelijkheden om onderzoek te doen, maar kent ook een aantal beperkingen:

- Het onderzoek beperkt zich tot jongeren van 12 tot 23 jaar die ten tijde van het onderzoek woonachtig waren in de regio (RMC Utrecht en RMC Eem en Vallei). Voor deze groep zijn DUO-gegevens beschikbaar. Dat maakt dat voor alle vijf de mbo-instellingen een deel van de verdiepende analyses uitgevoerd is op een deel van de studentenpopulatie, namelijk het deel uit de regio en jonger dan 23 jaar. Voor de vakinstellingen en het AOC is dat deel kleiner dan voor de beide ROC's. Voor de conclusies wordt aangenomen dat de groep woonachtig binnen de regio representatief is voor de groep woonachtig buiten de regio.
- De gegevens die door de mbo-instelling zelf zijn aangeleverd verschillen soms van aard en kwaliteit. Bestanden zijn niet altijd compleet of consistent. Niet elke instelling was in staat of bereid alle gevraagde gegevens te leveren. Door verschillende manieren van werken en registreren zijn gegevens van verschillende instellingen bovendien niet altijd goed vergelijkbaar. In de analyse is daar noodzakelijkerwijs

rekening mee gehouden. In de rapportage wordt waar nodig een voorbehoud gemaakt over de beschikbare cijfers.

De wijze van onderzoeken in de Regiomonitor is bij uitstek geschikt om trends en onderliggende patronen zichtbaar te maken. Maximale betrouwbaarheid is daarbij, hoewel het streven, niet noodzakelijk om adequate analyses te maken en tot conclusies te komen.

De cijfers in deze rapportage hebben, tenzij anders vermeld, betrekking op schooljaar 2012-2013.

VSV-aanpak

De mbo-instellingen hebben elk hun eigen manier en organisatie om studenten te ondersteunen die in problemen raken en dreigen uit te vallen. Daarbij speelt de aard en omvang van de instelling een grote rol. Een groot ROC als ROC Midden Nederland biedt jaarlijks drieduizend studenten een vorm van extra ondersteuning en heeft daarvoor een uitgebreide organisatie in huis. Bij scholen als Wellant College Houten of Nimeto gaat het om ongeveer honderd studenten per jaar en ziet ook het begeleidingsteam er anders uit. Ook de samenstelling van de studentenpopulatie bepaalt voor een deel de aard en omvang van de ondersteuning. Het gaat dan bijvoorbeeld om het percentage niveau 1 en 2 studenten, de breedte van het opleidingsaanbod en de verhouding mannelijke/vrouwelijke studenten.

Ondanks alle genoemde verschillen is er wel een zekere indeling te maken in de tweedelijns ondersteuningsvormen die de instellingen aanbieden. Ruwweg gaat het om de volgende soorten ondersteuning, die bij elke instelling in de een of andere vorm aanwezig is:

- gericht op psychosociale problematiek (ook gedrag, thuissituatie, gezondheid enz.),
- gericht op leerproblemen, met een onderscheid naar leervaardigheden/houding en leerachterstand,
- gericht op loopbaanproblemen en –keuzes.

Eén van de mbo-instellingen heeft de drie soorten ondersteuning kernachtig als '*leven, leren en kiezen*' getypeerd.

Leeswijzer

Voor deze rapportage is de volgende indeling aangehouden:

- In hoofdstuk 1 worden uitval en voortijdig schoolverlaten besproken.
- In hoofdstuk 2 wordt de verzuimaanpak besproken.
- In hoofdstuk 3 komt de tweedelijns ondersteuning aan bod, inclusief de zogenoemde verlengde intake.
- In hoofdstuk 4 wordt nogmaals de uitval tegen het licht gehouden en komt het onderwerp van de 'onzichtbare uitval' aan de orde.

Het rapport richt zich op hoofdlijnen van de VSV-aanpak in het regionale mbo als geheel. In de hoofdstukken worden afzonderlijke instellingen soms als voorbeeld genoemd. Wel worden gegevens over alle instellingen getoond, maar als regel wordt

niet integraal verslag gedaan van de uitkomsten per instelling. Daarvoor zijn afzonderlijke instellingsrapportages gemaakt. De VSV-aanpak van ROC Midden Nederland wordt al enige jaren gevolgd in de Regiomonitor. Dat betekent dat er gegevens beschikbaar zijn over de ontwikkelingen in de aanpak en de effecten daarvan. Die gegevens bieden een unieke mogelijkheid om trends te analyseren. Van die mogelijkheid is in deze rapportage enkele keren gebruik gemaakt. Niet om ROC Midden Nederland eruit te lichten, maar vanwege de beschikbaarheid van het datamateriaal.

1 Minder voortijdig schoolverlaters

Daling voortijdig schoolverlaten

De tendens is al jaren positief: het aantal voortijdig schoolverlaters daalt. Per regio of per school kan de daling verschillen, maar over meerdere jaren bezien is de ontwikkeling overall positief. Ook het schooljaar 2012-2013 laat gunstige cijfers zien. Ten opzichte van voorgaande jaren is het VSV-percentage in 2012-2013 verder gedaald. Landelijk nam het aantal VSV-ers met 8.630 af. Voor een deel gaat het om een rekenkundige daling als gevolg van een aanpassing van de berekeningswijze, maar voor ruim de helft is er sprake van een reële daling. De daling is terug te zien in de percentages voor de vijf mbo-instellingen, met uitzondering van het Grafisch Lyceum Utrecht. Het effect van de nieuwe berekeningswijze kan per instelling verschillen.

De onderstaande tabellen tonen de VSV-percentages voor de vijf mbo-instellingen, in de tweede tabel ook uitgesplitst naar opleidingsniveau, plus de door OCW gestelde jaarnormen.

Tabel 1 – Percentage VSV-ers in 2012-2013 en 2011-2012 voor de vijf mbo-instellingen (Bron: VSV-verkenner)

Instelling	VSV-percentage 2012-2013	VSV-percentage 2011-2012
ROC Midden Nederland	8,3	10,8
MBO Utrecht	8,2	10,2
Nimeto	3,8	5,2
Grafisch Lyceum Utrecht	4,3	3,5
Wellant College	5,4	10,1

N.B. MBO Utrecht: cijfers over 2011-2012 voor ROC Amarantis. Wellant College: cijfers voor alle vestigingen gezamenlijk.

Tabel 2 – VSV-cijfers voor de vijf mbo-instellingen (bron: VSV-Verkenner, voorlopige cijfers 2012-2013)

Instelling	Niveau	Deelnemers	Aantal VSV	% VSV	Norm 2012-2013	Norm 2013-2014	Norm 2014-2015
ROC Midden Nederland	mbo niveau 1	370	115	31,1	32,5	27,5	22,5
	mbo niveau 2	3.096	410	13,2	13,5	11,5	10,0
	mbo niveau 3+4	8.479	470	5,5	4,25	3,5	2,75
MBO Utrecht	mbo niveau 1	80	37	46,3	32,5	27,5	22,5
	mbo niveau 2	476	82	17,2	13,5	11,5	10,0
	mbo niveau 3+4	3.106	181	5,8	4,25	3,5	2,75
Nimeto	mbo niveau 1	15	5	33,3	32,5	27,5	22,5
	mbo niveau 2	257	12	4,7	13,5	11,5	10,0
	mbo niveau 3+4	963	30	3,1	4,25	3,5	2,75
Grafisch Lyceum Utrecht	mbo niveau 2	104	4	3,9	13,5	11,5	10,0
	mbo niveau 3+4	1665	72	4,25	4,25	3,5	2,75
Wellant College	mbo niveau 1	115	33	28,7	32,5	27,5	22,5
	mbo niveau 2	685	77	11,2	13,5	11,5	10,0
	mbo niveau 3+4	2354	61	2,6	4,25	3,5	2,75

De cijfers maken duidelijk dat de mbo-instellingen enerzijds belangrijke vooruitgang hebben geboekt. Op veel fronten is de norm voor 2012-2013 gehaald of bijna gehaald. Anderzijds moeten alle vijf de instellingen nog stappen zetten om aan de normen voor 2013-2014 en 2014-2015 te voldoen.

In de rapportage staat de vraag centraal waar de mbo-instellingen de afgelopen jaren winst hebben geboekt in de bestrijding van voortijdig schoolverlaten en waar de komende jaren nog meer winst te boeken valt.

Daarvoor is een analyse nodig van de inspanningen die de instellingen verrichten en het effect daarvan op het voortijdig schoolverlaten. Vooraf is het van belang eerst een onderscheid te maken tussen *uitval* en *voortijdig schoolverlaten*. Beide begrippen zijn voor de aanpak van groot belang, maar kunnen soms tot verwarring leiden. De definities luiden als volgt:

- Uitvallers zijn de studenten die ingeschreven stonden bij de mbo-instelling tijdens het schooljaar 2012-2013 en die in dat jaar zijn uitgeschreven bij de instelling, zonder een startkwalificatie te hebben behaald. Een uitvaller kan wel een mbo-niveau 1 diploma hebben gehaald.
- Voortijdig schoolverlaters zijn de uitvallers die op 1 oktober van het volgende schooljaar 2013-2014 niet stonden ingeschreven bij een vorm van erkend onderwijs. Dit is de definitie die het ministerie van OCW hanteert.

Een groot deel van de uitvallers (ofwel instellingsverlaters zonder startkwalificatie) schrijft zich het volgende schooljaar weer in op een school en wordt zo geen VSV-er.

Er zijn dus altijd veel meer uitvallers dan VSV-ers. Afhankelijk van het opleidingsniveau varieert het percentage herstarters. Voor de VSV-bestrijding is niet alleen het aantal en percentage VSV-ers van belang, maar juist ook het aantal en percentage uitvallers. Of een uitvaller een VSV-er wordt, wordt vaak pas na het verlaten van de school bepaald: de uitgevallen student meldt zich wel of niet het volgende schooljaar bij een andere school. Omdat het aantal VSV-ers als het ware pas achteraf berekend kan worden, is het aantal uitvallers voor de school een veel concreter en beter grijpbaar fenomeen. In de praktijk zal de VSV-aanpak zich daarom grotendeels (moeten) richten op de uitvallers.

Uitval en VSV

Zoals hiervoor genoemd wordt het percentage VSV achteraf berekend, na het schooljaar. Gedurende het schooljaar is de ontwikkeling te volgen aan de hand van het aantal uitvallers: studenten die worden uitgeschreven zonder startkwalificatie. De volgende tabel laat het percentage uitval voor de vijf instellingen zien en geeft in de rechterkolom het percentage van de uitvallers dat daadwerkelijk VSV-er wordt.

Tabel 3 – Percentage uitvallers voor de vijf mbo-instellingen plus het percentage van de uitvallers dat VSV-er is geworden

Instelling	Percentage uitvallers	Percentage uitvallers dat VSV-er wordt
ROC Midden Nederland	14,2	41
MBO Utrecht	18,5	43
Nimeto	11,3	43
Grafisch Lyceum Utrecht	13,1	35
Wellant College Houten	25,9	50

De percentages voor ROC Midden Nederland zijn een schatting. Het ROC heeft, veel meer dan de andere instellingen, te maken met een groot aantal studenten dat pas na 31 juli van het schooljaar wordt uitgeschreven. Het is daarom niet mogelijk om met de beschikbare gegevens de percentages precies te berekenen. Ten opzichte van voorgaande jaren lijkt zowel het percentage uitvallers als het percentage dat VSV-er wordt te zijn gedaald (2011-2012: uitvalpercentage 16,3%, VSV-percentage 43%). Het relatief hoge percentage uitvallers van Wellant Houten wordt voor een deel verklaard door een groot aantal gediplomeerde schoolverlaters op mbo-niveau 1.

Tabel 3 maakt duidelijk dat er twee manieren zijn om winst te boeken in de bestrijding van voortijdig schoolverlaten, namelijk door het terugdringen van het aantal uitvallers en door er voor te zorgen dat uitvallers weer opnieuw aan een opleiding beginnen. Voor de vakinstellingen en het AOC is de tweede manier van extra belang, omdat zij

door hun smallere opleidingsaanbod minder mogelijkheden kunnen bieden om intern van opleiding te wisselen. Door studenten die dreigen uit te vallen intensief te begeleiden naar een vervolgopleiding elders kan een instelling VSV voorkomen. Het Grafisch Lyceum zet daar op in en lijkt, afgaande op het percentage VSV in tabel 3, daarmee ook succesvol.

Terugdringen van uitval

Er zijn veel verschillende manieren om uitval van studenten te voorkomen. Voorop staat het aanbieden van goed onderwijs, waarbij het niet alleen gaat om de inhoud, maar ook om de organisatie, de kwaliteit van de lessen en de praktijk en de sfeer op school. Juist op dat vlak staat weer een nieuwe reeks van veranderingen voor de deur. Onder de noemer *Focus op vakmanschap* wordt een actieplan uitgevoerd dat de kwaliteit en efficiency in het mbo verder moeten verhogen. Door opleidingen te intensiveren, hogere kwaliteitseisen te stellen en instroomeisen aan te scherpen moet het algemene niveau van het mbo verbeteren. Op korte termijn kan dat voor de VSV-doelstellingen negatieve gevolgen hebben, bijvoorbeeld wanneer kwalificatie-eisen (taal/rekenen) een struikelblok gaan vormen of wanneer de doorstroom van de entreeopleiding naar mbo-niveau 2 stagneert. Op de langere termijn moet, zo is de bedoeling, het actieplan echter juist tot hoogwaardiger onderwijs leiden waardoor minder studenten zullen afhaken. Hoe de ontwikkelingen zullen uitpakken voor de VSV-percentages is nog onzeker. Feit is wel dat de komende jaren nog meer aandacht uit zal gaan naar het primaire onderwijsproces in het mbo, inclusief de organisatorische en beheersmatige aspecten daarvan.

De andere route om uitval te voorkomen is via extra ondersteuning aan studenten die in problemen dreigen te raken. Deze extra ondersteuning wordt veelal aangeboden door deskundigen binnen de eigen school, soms ook met hulp van externe aanbieders. Dit wordt de tweedelijns ondersteuning genoemd. Het zijn gerichte acties die worden ingezet zodra een student tijdens zijn studie in moeilijkheden raakt met als doel om er voor te zorgen dat de problemen verminderen zodat de student zijn opleiding kan vervolgen en afronden.

Ook op het vlak van de tweedelijns ondersteuning is er sprake van een belangrijke landelijke ontwikkeling, te weten de invoering van Passend Onderwijs. In het mbo is de invoering minder ingrijpend dan in het primair en voortgezet onderwijs. Primair heeft Passend Onderwijs in het mbo betrekking op studenten met een beperking. De verwachting is dat de reikwijdte van Passend Onderwijs zich zal verbreden wanneer de bekende 'labels' zoals LGF en Wajong vervallen. Ook kan de invoering van Passend Onderwijs een invloed hebben op de VSV-cijfers, omdat het een discussie heeft losgemaakt over de leerbaarheid van jongeren en de grens van de toelaatbaarheid in het mbo.

Maatregelen

In deze rapportage wordt met name naar de tweede manier om uitval te beperken gekeken, de zogenaamde tweedelijns ondersteuning. In de volgende hoofdstukken wordt ingegaan op de volgende maatregelen:

- verzuim en de verzuimaanpak;
- de brede tweedelijns ondersteuning;
- de verlengde intake.

De aandacht voor verzuim is zeer actueel. De laatste jaren is het instrument van de leerplicht in het mbo steeds belangrijker geworden. Door de invoering van de kwalificatieplicht is nu een groot deel van de mbo-populatie volledig leerplichtig. Dat geeft scholen, maar ook gemeenten, handvaten om verzuim effectief aan te pakken en daarmee uitval te voorkomen.

De verlengde intake wordt apart belicht omdat het een relatief nieuw instrument is, dat steeds belangrijker wordt voor het mbo. Het is relatief nieuw omdat tot voor enkele jaren geleden er geen praktijk van uitgebreide intakes in het mbo bestond, of als die er al was, dan vooral betrekking had op de motivatie voor het vakgebied van de opleiding. De gecombineerde invoering van Focus op vakmanschap en Passend Onderwijs heeft een impuls gegeven aan het verbeteren en verdiepen van de intake. Voor mbo-instellingen is het een mogelijkheid om, in de geest van Passend Onderwijs, studenten bij de start beter te leren kennen en waar nodig tijdig en op maat extra ondersteuning te kunnen bieden. Ook biedt de intake gelegenheid om, in de geest van Focus op vakmanschap, zorgvuldiger te zijn bij de toelating. Aanmelders die niet geschikt lijken voor een opleiding kunnen het advies krijgen om een alternatief te zoeken. Ook in een ander opzicht is de intake belangrijker geworden: Passend Onderwijs zorgt ervoor dat jongeren in het voortgezet onderwijs met een extra ondersteuningsbehoefte niet meer direct herkenbaar zijn aan een indicatie, rugzak en schooltype. Hoe beter de samenwerking en overdracht tussen VO en mbo is, hoe lichter de intake kan zijn. Maar gezien de grote diversiteit van aanleverende scholen kiezen de mbo-instellingen ook voor een eigen instrument om de instroom te beoordelen. De verlengde intake is, zoals het woord zegt, een verdiepende, tweede intake, waarbij extra deskundigheid wordt ingezet om de situatie van de aanmelder te beoordelen en tot een goed advies te komen.

Waar zit de winst?

Zoals gezegd wordt in deze rapportage gekeken naar het bereik en de effectiviteit van de ingezette maatregelen door de vijf mbo-instellingen. Waar wordt nu de winst geboekt in de bestrijding van voortijdig schoolverlaten en waar kan in de toekomst nog verbetering worden gerealiseerd?

Om die vraag te kunnen beantwoorden wordt eerst een analyse gemaakt van de maatregelen (verzuimaanpak, tweedelijns ondersteuning, verlengde intake). Vervolgens wordt opnieuw gekeken naar de relatie tussen uitval en voortijdig schoolverlaten.

2 Verzuim en verzuimaanpak

In dit hoofdstuk wordt het verzuim besproken. Eerst komt de verzuimaanpak aan de orde. In de tweede paragraaf staat de relatie tussen verzuim en uitval centraal.

2.1 De verzuimketen

Het is moeilijk om een betrouwbaar beeld te krijgen van het verzuim in het mbo in de afgelopen jaren. De registratie en melding van verzuim is sterk in ontwikkeling. De cijfers geven eerder een beeld van de veranderingen in registratiesystemen of meldgedrag dan in de feitelijke omvang van het verzuim.

Voor het schooljaar 2012-2013 zijn in de Regiomonitor voor het eerst bij alle vijf de mbo-instellingen gegevens opgevraagd over het verzuim en de verzuimaanpak. Hoewel een kwantitatieve vergelijking met voorgaande jaren niet mogelijk is, bevestigen de door de mbo-instellingen aangeleverde bestanden dat de verzuimaanpak in het mbo een stormachtige ontwikkeling doormaakt. Dat is vooral af te zien aan de omvang van de registraties en het aantal acties dat is ondernomen naar aanleiding van verzuim. Van duizenden studenten worden aan- en afwezigheidsgegevens verzameld, jaarlijks worden vele honderden acties ondernomen en worden alleen al bij de gemeente Utrecht meer dan achthonderd verzuimers gemeld. De inspanningen die de mbo-instellingen doen om verzuim beter in beeld te krijgen en beter te kunnen melden zijn duidelijk zichtbaar.

De andere kant van de snelle ontwikkeling is dat er ook nog veel misgaat en niet op orde is. Zo konden enkele instellingen geen of alleen onvolledige aan/afwezigheidsgegevens leveren. In het ene geval wordt nog gewerkt met verschillende aanwezigheidsregistraties binnen de instellingen waardoor bestanden niet te koppelen zijn. In een ander geval omvat de verzuimregistratie niet de studenten die zijn gestopt met hun opleiding. Zo zijn er verschillende redenen waarom de registraties (ook die van interne verzuimacties of DUO-meldingen) nog niet helemaal op orde zijn of niet leverbaar zijn.

Voor de onderstaande analyse is gebruik gemaakt van wat wel aan cijfermateriaal beschikbaar was. Voor het doel van de analyses was dat toereikend om tot een totaalbeeld over de verzuimaanpak op de vijf mbo-instellingen te komen.

Drie soorten gegevens

Per mbo-instelling is naar drie soorten gegevens gekeken:

- de registratie van aan/afwezigheid van studenten tijdens de les of praktijk;
- de registratie van interne acties naar aanleiding van gesignaleerd verzuim;
- de registratie van meldingen bij het Verzuimloket van DUO.

De eerste twee soorten gegevens zijn bij de scholen opgevraagd. De DUO-meldingen zijn alleen voor de gemeente Utrecht bekeken en door die gemeente aangeleverd. Het onderstaande overzicht toont welke gegevens per instelling beschikbaar waren.

Tabel 4 – Beschikbare gegevens met betrekking tot verzuim per mbo-instelling

Mbo-instelling	Aan/afwezigheid	Interne actie	DUO-melding
ROC Midden Nederland	gedeeltelijk beschikbaar	gedeeltelijk beschikbaar	alleen gemeente Utrecht
MBO Utrecht	gedeeltelijk beschikbaar	compleet	alleen gemeente Utrecht
GLU	niet beschikbaar	compleet	alleen gemeente Utrecht
Nimeto	niet beschikbaar	compleet	alleen gemeente Utrecht
Wellant Houten	niet beschikbaar	niet beschikbaar	compleet

Voor de goed orde is het van belang op te merken dat het overzicht de beschikbaarheid van gegevens voor het onderzoek toont. Bepaalde gegevens zijn wél bij de instelling aanwezig, maar waren niet leverbaar voor het onderzoek.

Ongeoorloofd verzuim

In de aan/afwezigheidsregistratie wordt bijgehouden hoeveel uren de student aanwezig is van het aantal dat hij aanwezig moet zijn. Het gaat daarbij zowel om de lesuren in school als om uren in de beroepspraktijkvorming. Het aantal aangeboden uren dat de student aanwezig moet zijn varieert sterk. Er is sprake van ongeoorloofd verzuim als de student zonder geldige reden afwezig is. Wat geldige redenen zijn staat in de Leerplichtwet omschreven. Daarnaast heeft het 'hoofd van de school' het wettelijk recht om op bepaalde gronden kortdurend, tijdelijk verlof te verlenen. Er is sprake van ongeoorloofd verzuim als de student in een aaneengesloten periode van vier weken zestien uur of meer verzuimd heeft. De school is wettelijk verplicht dit te melden bij het Verzuimloket van DUO.

Verzuim komt vaak voor. Bij ROC Midden Nederland heeft 46 procent van de studenten te maken gehad met enig verzuim. Lang niet al het verzuim is echter even ernstig. Driekwart van alle studenten (tot 23 jaar) verzuimt minder dan vijf procent van de aangeboden lestijd. Verzuim van tien procent of meer komt voor bij vijftien procent van de studenten. Het verzuimpercentage is niet direct te herleiden tot de wettelijke norm van zestien uur in vier weken, omdat het gaat om jaarpercentages en het verzuim over een langere periode gespreid kan zijn.

Voordat het tot een melding bij het verzuimloket komt, kan de school al eerder zelf actie ondernemen. In de meeste gevallen wordt een ‘verzuimbrief’ aan de student gestuurd. De vijf mbo-instellingen hanteren verschillende criteria voor het versturen van een verzuimbrief. Zo ontvangt een student van Nimeto een brief wanneer hij in één periode (het jaar is in vier periodes verdeeld) meer dan 20 procent van de tijd ongeoorloofd verzuimt. Op het Grafisch Lyceum wordt de verzuimbrief verstuurd na een verzuim van meer dan acht uur in een periode van twee weken.

De interne verzuimactie van de school kan dus vooraf gaan aan de melding bij het DUO-loket, maar dat hoeft niet. Ongeacht de interne actie is de school wettelijk verplicht melding te doen van ongeoorloofd verzuim dat de norm van zestien uur in vier weken overschrijdt.

In het onderzoek kan geen compleet beeld van de wettelijke verzuimmeldingen door de scholen gegeven worden. Wel is, als indicatie daarvoor, gekeken naar het aantal meldingen voor de gemeente Utrecht. Het gaat om studenten bij de vijf mbo-instellingen die woonachtig zijn in de gemeente Utrecht. Dat percentage verschilt overigens per instelling en ligt voor de vakinstellingen en Wellant relatief lager dan voor de beide ROC’s. Niettemin kan het aantal meldingen bij de gemeente Utrecht als een goede indicator worden beschouwd voor het totaal aantal meldingen dat de instellingen doen omdat de melding niet per gemeente, maar via het centrale, landelijke Verzuimloket worden gedaan.

De melding van wettelijk ongeoorloofd verzuim bij het Verzuimloket wordt in deze rapportage de *DUO-melding* genoemd.

De verzuimketen

In 2009 deed de Inspectie van het onderwijs onderzoek naar het melden van verzuim en voortijdig schoolverlaten door scholen in het VO en mbo¹. De inspectie bekeek de verschillende stappen in de verzuimaanpak van scholen en schreef daarover:

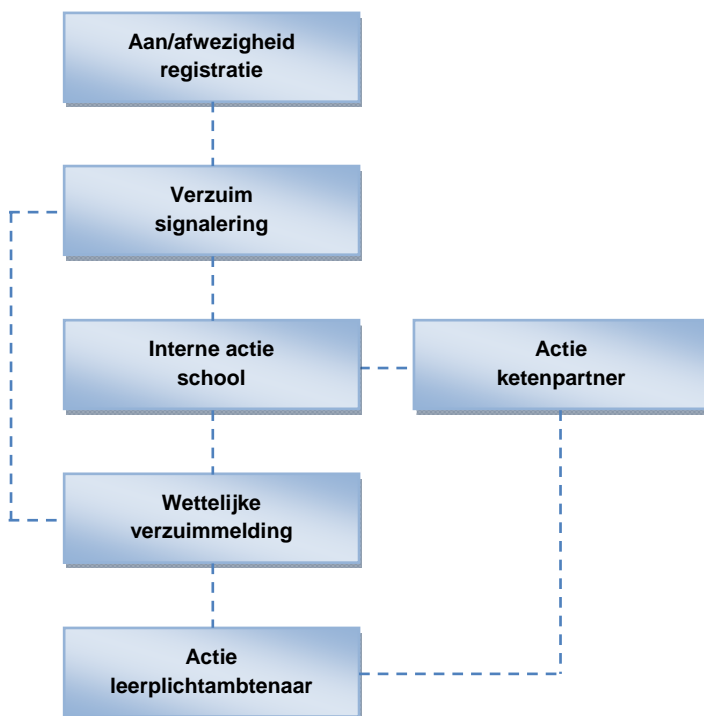
“Het totaal van de keten is echter afhankelijk van elke stap. Als de verantwoordelijkheid voor de meldingen perfect is belegd, maar de onderliggende informatie niet goed wordt verworven, kan het systeem niet goed voldoen. De tekortkomingen bij het melden van verzuim en voortijdig schoolverlaten, zijn voor een deel te wijten aan gebreken in de administratieve organisatie van de scholen. Een belangrijke tekortkoming is gelegen in de frequentie waarin gegevens beschikbaar komen voor begeleiders en de vorm waarin ze beschikbaar komen. De informatiesystemen zijn niet in eerste instantie ingericht op het signaleren van bepaalde termijnen en het geven van signalen dat er wettelijke meldingen moeten worden gedaan. Dit wordt geïllustreerd

¹ Inspectie van het onderwijs (2009) Melden van verzuim en voortijdig schoolverlaten. Den Haag: Inspectie van het onderwijs.

door de moeite die het vaak kostte om een vrij eenvoudig overzicht van die meldingen te genereren.”

Het citaat benadrukt het belang van de keten in de verzuimaanpak: naast een goede registratie moet ook duidelijk zijn wat er gedaan moet worden en wie daarvoor verantwoordelijk is. Het onderstaande schema is een vereenvoudigde weergave van de keten, waarin ook de positie van de ketenpartners (externe hulpaanbieders) en de leerplichtambtenaar zijn opgenomen.

Schema: Verzuimketen

In het Regiomonitor-onderzoek bij de vijf mbo-instellingen is gekeken of er sprake is van een duidelijke verzuimketen binnen de instellingen. De samenwerking met de ketenpartners en leerplichtambtenaar is niet aan de orde geweest.

Schakels in de verzuimketen

Uit de opgevraagde informatie en daarvoor gevoerde gesprekken met de mbo-instellingen blijkt dat elke schakel van de verzuimketen intern belegd is en ook daad-

werkelijk wordt uitgevoerd. Dat blijkt uit de beschikbare registraties, uitgevoerde interne verzuimacties en verrichte DUO-meldingen. De aantal acties en meldingen suggereren bovendien dat er ook sprake is van een aanzienlijke inzet. Daarnaast is duidelijk dat de instellingen beleid hebben geformuleerd ten aanzien van verzuim en dat er handelingsvoorschriften zijn (verzuimprotocol) die bepalen welke acties ondernomen moeten worden. Tegelijkertijd blijkt dat de verbinding tussen de schakels en voor een deel ook de kwaliteit van de afzonderlijke schakels nog onvoldoende is. Deze conclusie wordt hierna verder uitgewerkt.

Zoals hiervoor aangegeven kan de omvang van het ongeoorloofd verzuim sterk uiteenlopen. Niet al het verzuim hoeft daarom tot een interne actie te leiden en niet alle interne acties wordt gevolgd door een DUO-melding. De gedachte is juist dat een scherpe verzuimregistratie en snelle reactie door de school potentiële verzuimers afschrikt en een preventieve werking zal hebben. Logischerwijs zou er echter een verband moeten bestaan tussen de hoogte van het verzuim en interne verzuimactie en DUO-melding. Hoe hoger het verzuim, hoe vaker actie en melding. De cijfers van de vijf mbo-instellingen geven geen definitief uitsluitsel over de samenhang in de verzuimketen, maar er zijn aanwijzingen dat de verbinding tussen de schakels nog onvoldoende is: er is geen sterk verband tussen hoogte verzuim – interne actie – DUO-melding.

De hierna genoemde voorbeelden zijn geanonimiseerd. De voorbeelden zijn bedoeld om het algemene beeld voor de vijf instellingen te illustreren, niet om tekortkomingen bij afzonderlijke instellingen te signaleren.

- In voorbeeld A is er geen duidelijk verband tussen de hoogte van het verzuim en de interne actie. Van de studenten met minder dan vijf procent verzuim kreeg 15 procent een interne actie. Van de studenten met meer dan vijf procent verzuim kreeg 25 procent een interne actie. Zelfs bij heel hoge percentages verzuim (meer dan vijftig procent) kreeg een vijfde geen interne actie.
- In voorbeeld B werd bij studenten met een relatief laag verzuim vaker (42%) een DUO-melding gedaan, dan bij studenten met een relatief hoog verzuim (28%).
- In voorbeeld C wordt bij verzuimers zonder interne actie even vaak een DUO-melding gedaan als bij verzuimers met interne actie. Dit terwijl de interne actie vooraf moet gaan aan de DUO-melding.
- In voorbeeld D heeft van alle studenten met meer dan vijftig procent verzuim twee derde geen interne actie gehad.

Ook zijn er aanwijzingen dat de afzonderlijke schakels nog niet optimaal functioneren.

- In voorbeeld E hebben studenten wel een interne actie gehad, maar zijn zij niet als verzuimer bekend in de aan/afwezigheidsregistratie.
- In voorbeeld F zijn van vele studenten geen aan/afwezigheidsgegevens bekend.

In sommige gevallen waren gevraagde gegevens wel aanwezig, maar konden die door de instelling niet of alleen na veel moeite opgeleverd worden.

Conclusie

De conclusie luidt dat bij alle vijf de instellingen de bouwstenen voor een sluitende, effectieve verzuimketen zeker aanwezig zijn, maar dat de keten als zodanig nog zwakke plekken vertoont. Er zijn sterke aanwijzingen dat daardoor nog niet al het wettelijk ongeoorloofde verzuim gesignaleerd, intern opgepakt en wettelijk gemeld wordt.

Het beeld sluit aan bij het eerder geciteerde onderzoek van de inspectie. Aan de ene kant is er progressie geboekt in het opbouwen en toepassen van systemen en protocollen. Aan de andere kant zijn de destijds door de inspectie gesignaleerde zwakke plekken nog niet (geheel) verholpen.

Op grond van de bevindingen worden de volgende aanbevelingen gedaan:

- *Versterk de eerste schakel in de keten, namelijk die van aan/afwezigheidsregistratie en verzuimsignalering, door het als een geheel administratief en zoveel mogelijk geautomatiseerd systeem in te richten.*

Bij de meeste instellingen is dit al ingevoerd, maar nog onvoldoende consequent doorgevoerd. Door het als een administratieve taak te beleggen wordt het element van beoordeling en weging van het verzuim losgekoppeld van de signalering: of er sprake is van ongeoorloofd verzuim ligt vast, of dat verzuim ernstig is en bepaalde actie vereist komt pas daarna aan de orde. Door de inhoudelijke afweging los te koppelen van de signalering wordt een beter en completer beeld van het verzuim gekregen.

- *Bepaal duidelijk welke grenzen aan het ongeoorloofd verzuim tot interne actie leiden en hoe zich dat verhoudt tot de wettelijke meldingsplicht.*

Daarvoor is het nodig dat eenduidig wordt vastgelegd bij welk verzuim een signaal 'afgaat'. De meeste instellingen kiezen voor tenminste twee grenzen, namelijk de wettelijke norm plus een lagere norm. Ongeoorloofd verzuim van zestien uur of meer per vier weken moet wettelijk gemeld worden. Het is daarom van belang goed te bepalen hoe en door wie de wettelijke melding gedaan wordt en hoe zich dat verhoudt tot een eventuele interne actie.

- *Richt het registratie- en signaleringssysteem zo in dat het periodiek en gestandaardiseerde informatie oplevert voor zowel beleids- als uitvoeringsdoeleinden.*

Gegevens verzamelen en opslaan is de eerste belangrijke stap. Daarna komt het ontsluiten van die gegevens in voor de gebruikers adequate informatie. Dat geldt zowel voor de begeleiders en anderen die direct naar de student moeten optreden, als voor leidinggevend en beleidsmakers die belang hebben bij het totaaloverzicht en zicht op ontwikkelingen en ernstige incidenten.

- *Zorg voor een duidelijke koppeling tussen de signalen die het systeem oplevert en de handelingen die op de signalen moeten volgen (protocollen).*

Signalen die het systeem (administratief proces) genereert moeten leiden tot vervolgacties. Daarbij kan op individueel niveau altijd maatwerk nodig zijn, maar is een zekere eenduidigheid vereist als het gaat om de wettelijke verplichtingen.

2.2 Verzuim en uitval

Verzuim wordt algemeen als een belangrijke waarschuwing voor mogelijk voortijdig schoolverlaten gezien. Dat lijkt heel aannemelijk, want voortijdig schoolverlaten is vaak het sluitstuk van een proces waarbij de student geleidelijk het punt van stoppen nadert. Toenemend verzuim kan daarbij een voorbode van uitval zijn. Toch is het verband tussen verzuim en voortijdig schoolverlaten veel minder eenduidig dan vaak wordt gedacht. Lang niet al het verzuim leidt tot uitval, integendeel: verreweg de meeste verzuimers blijven op school en maken hun opleiding af. De volgende tabel toont het percentage verzuimers dat uitvalt en/of voortijdig schoolverlater wordt voor de vijf mbo-instellingen. Zie voor een definitie van de begrippen uitval en VSV de toelichting in het vorige hoofdstuk.

Tabel 5 – Percentage van de verzuimers dat uitvalt en/of voortijdig schoolverlater wordt

Verzuimers	Percentage uitval	Percentage VSV
ROC Midden Nederland		
Verzuim 5 procent of meer	17	12
Verzuim DUO-melding	28	19
MBO Utrecht		
Verzuim DUO-melding	32	17
Grafisch Lyceum		
Verzuim brief	27	9
Verzuim DUO-melding	45	14
Nimeto		
Verzuim brief	26	10
Verzuim DUO-melding	50	29
Wellant Houten		
Verzuim DUO-melding	18	16

Van alle studenten die een DUO-melding hebben gehad valt, verschillend per instelling, tussen 28 en 50 procent uit. Van de verzuimers met DUO-melding wordt tussen 14 en 29 procent voortijdig schoolverlater. Bij verzuim dat (nog) niet tot een DUO-melding leidt, liggen de percentages voor uitval en VSV nog lager.

Omgekeerd geformuleerd leidt verzuim in 71 tot 86 procent van de gevallen niet tot voortijdig schoolverlaten. Onderzoeken bij andere mbo-instellingen (buiten de Regio-monitor) laten een vergelijkbaar beeld zien. Verzuim kán een voorbode van uitval en VSV zijn, maar is dat in de meeste gevallen niet.

In het onderzoek is ook gekeken naar de uitvallers: hoeveel van hen stonden bekend als verzuimer? Het percentage uitvallers dat ook verzuimde loopt uiteen van een derde bij de twee ROC's tot de helft of meer bij de twee vakinstellingen. Ook hier zien we dat er geen één-op-één verband is tussen uitval en verzuim.

De bevindingen relativeren het verband tussen verzuim en uitval. Daarmee is niet gezegd dat de aanpak van verzuim onnodig is of minder belangrijk. Op de eerste plaats geldt voor jongeren tot 18 jaar de Leerplichtwet en is het de wettelijke taak van de school om ervoor te waken dat studenten niet ongeoorloofd verzuimen. Maar wellicht belangrijker nog is dat verzuim een inbreuk kan zijn op de relatie tussen student en school. Beide hebben een (impliciete en expliciete) onderwijsvereenkomst gesloten en verzuim is daarop een inbreuk. De aanpak van verzuim blijft daarom, ook los van de relatie met voortijdig schoolverlaten, een kernopdracht van de school.

Daarmee is echter het laatste woord over de relatie verzuim-uitval nog niet gezegd. Er is meer aan de hand:

- In een fors aantal gevallen (28-50%) is verzuim weldegelijk een voorbode van uitval. In deze gevallen is er wél sprake van verzuim met een belangrijke signaalwaarde.
- De interne acties van scholen zijn er op gericht om te voorkomen dat verzuim tot uitval leidt. Hoe beter de verzuimaanpak, hoe sterker de preventieve werking op uitval en hoe minder vaak verzuim ook tot uitval zal leiden.
- Eerder in dit hoofdstuk is beschreven dat in de verzuimketen nog verbetering mogelijk is.

De onderzoekscijfers relativeren niet alleen het verband tussen verzuim en uitval, ze zijn ook een aanwijzing dat de verzuimaanpak nog onvoldoende er in slaagt om uitval te voorspellen en voorkomen. Te veel uitvallers worden niet 'gezien' in de verzuimaanpak. Te veel uitvallers zijn wel gezien in de verzuimaanpak, maar niet adequaat geholpen.

De verzuimaanpak is één van de meest fijnmazige en uitgebreide 'instrumenten' van de school om problemen bij een student vroegtijdig te signaleren zodat tijdig ondersteuning geboden kan worden. Daarvoor is het nodig dat de verzuimketen sluitend en

effectief is. Dat zegt iets, zoals hiervoor beschreven, over de registratie, signalering en melding. Er is echter nog een aspect dat extra aandacht verdient, namelijk de kwaliteit van de interne actie.

Als een student verzuimt, kan dat vaak afgedaan worden met een brief, hetzij van de school, hetzij na een DUO-melding van de leerplichtambtenaar. In bepaalde gevallen is er echter meer aan de hand: de student heeft een moeilijke thuissituatie, kampt met psychische problemen of loopt vast in zijn opleiding. In die gevallen heeft het verzuim een signaalkarakter en is een andere actie vereist. Dit is een cruciaal moment, want het biedt mogelijkheid om problemen bij de student en dreigende uitval tijdig te signaleren en te voorkomen.

Conclusie

Verzuim is vaak geen voorbode van uitval en voortijdig schoolverlaten. Een deel van het verzuim is dat echter wél. De verzuimaanpak in de vijf mbo-instellingen is nog onvoldoende in staat om die gevallen te identificeren waarin verzuim een signaal van dreigende uitval is.

De aanbevelingen luiden:

- Naast een algemene versterking van de verzuimketen is een verbetering van de kwaliteit van de interne actie door school mogelijk. De interventie moet er meer op gericht zijn om indicaties voor dreigende uitval te herkennen.
- Een manier om de herkenning van dreigende uitval te verbeteren is het trainen van de professionals die daarin een expliciete rol hebben. Het gaat daarbij niet in de eerste plaats om de begeleiders in de eerste lijn (mentoren, studieloopbaanbegeleiders, coaches), maar vooral om functionarissen die speciaal aangewezen zijn voor studenten met vragen of problemen (loopbaanadviseur, verzuimcoördinator). Door deze professionals te trainen in herkenning van problemen en instrumenten aan te reiken, zoals een checklist of gespreksleidraad, kan meer opbrengst uit de verzuimaanpak worden gehaald.
- Een andere manier om de signaleringskracht van de verzuimaanpak te verbeteren is het combineren en toegankelijk maken van gegevens. Er kunnen veel verschillende redenen zijn waarom een student uitvalt. Het kan gaan om persoonlijke omstandigheden, maar ook om problemen tijdens de stage of om tegenvallende studieresultaten. Vaak is op school over al die aspecten wel informatie aanwezig, maar is de combinatie van gegevens niet of niet volledig beschikbaar. Door aanwezige informatie beter te ontsluiten kan eerder zichtbaar worden waar problemen zitten en hoe die elkaar beïnvloeden.

3 Tweedelijns ondersteuning

Om studenten met problemen te ondersteunen hebben de mbo-instellingen voorzieningen in huis. De omvang en diversiteit van de voorzieningen hangt samen met de grootte van de instellingen. Bij de ene instelling gaat het om kleine teams van enkele mensen, de andere instelling kan beschikken over allerlei verschillende professionals en diensten. In dit hoofdstuk wordt eerst een beknopt overzicht van de tweedelijns ondersteuning in de vijf mbo-instellingen gegeven. In de tweede paragraaf wordt een analyse gemaakt van het rendement van de ondersteuning en de relatie met uitval en voortijdig schoolverlaten.

3.1 De tweede lijn

In de onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de verschillende vormen van tweedelijns ondersteuning die per instelling aangeboden worden. Ook wordt het aantal studenten dat in 2012-2013 is bereikt met de ondersteuning genoemd.

Tabel 6 – Overzicht tweedelijns ondersteuning, plus aantal bereikte studenten per voorziening²

Mbo-instelling	Voorziening	Aantal studenten bereikt ³
ROC Midden Nederland	LOB Analysegesprek	2.171
	Cluster: Loopbaan	1.031
	Cluster: Leerproblemen	80
	Cluster: Leervaardigheden	64
	Cluster: Psychosociaal	772
	Plus MBO	35
	Totaal	2.865

2 Het genoemde aantal studenten dat is bereikt, betreft alle studenten ongeacht leeftijd of woonplaats. De verdere analyses zijn gebaseerd op alleen de studenten die jonger zijn dan 23 jaar en die wonen in de RMC-regio's Utrecht, Eem & Vallei.

3 De in de tabel getoonde totalen zijn niet de optelsom van de bovenstaande aantallen, omdat studenten in meerdere typen ondersteuning kunnen voorkomen.

Mbo-instelling	Voorziening	Aantal studenten bereikt ³
MBO Utrecht	Advies / korte begeleiding	36
	Begeleiding deelnemer/mentor	148
	Probleemverheldering	61
	Toeleiding externe hulpverlening	20
	Training deelnemer	87
	Trajectbegeleiding	295
	Plus MBO	21
	Totaal	588
Grafisch Lyceum	Faalangst	12
	Heroriëntatie	50
	Schoolmaatschappelijk werk (SMW)	16
	Leerlinggebonden financiering (LGF)	56
	Counseling	113
	Plus MBO ⁴	(36)
	Totaal	219
Nimeto	Tweedelijns begeleiding (totaal)	87
Wellant Houten	Promotie en Perspectief	53
	Remedial Teaching (RT)	30
	Spreekuur Leerplicht	19
	Zorgadviesteam (ZAT)	20
	Totaal	112

De aantallen per instelling laten goed de verschillen zien tussen de omvang en daarmee organisatie van de voorzieningen. Bij ROC Midden Nederland gaat het om bijna drieduizend studenten die een vorm van extra ondersteuning hebben gehad. Daarbij moet worden opgemerkt dat het LOB Analysegesprek in feite meer tussen de eerste en tweede lijn in staat. De meeste studenten die bij een van de andere vormen van ondersteuning terecht komen hebben eerst een LOB Analysegesprek gehad. Hierna wordt daar nog op teruggekomen.

Kleinere instellingen werken ook met een kleiner team en bedienen minder studenten. Toch zijn de verschillen tussen de instellingen minder groot dan op het eerste gezicht lijkt. In de onderstaande tabel is weergegeven hoeveel procent van alle studenten (tot 23 jaar) wordt bereikt met een vorm van tweedelijns ondersteuning. Hoewel niet zonder meer vergelijkbaar, ontlopen de percentages elkaar niet veel.

4 Plus MBO bij GLU maakt onderdeel uit van de andere genoemde voorzieningen. De 36 studenten met Plus MBO zijn daar ook meegeteld.

Tabel 7 – Percentage van de studenten (tot 23 jaar) dat wordt bereikt met tweedelijns ondersteuning

Mbo-instelling	Percentage in tweede lijn
ROC Midden Nederland ⁵	17
MBO Utrecht	15
Grafisch Lyceum	12
Nimeto	7
Wellant Houten	12

Verreweg de meeste studenten zijn in te delen bij drie typen van voorzieningen:

- Loopbaanproblematiek
Voorzieningen als oriëntatie en heroriëntatie, testprogramma LOB, coaching, trajectbegeleiding.
- Psychosociale problematiek
Voorzieningen als schoolmaatschappelijk werk, trainingen faal/toetsangst en empowerment, probleemverheldering, begeleiding, toeleiding externe hulpverlening, counseling, Plus MBO, ZAT.
- Leerproblematiek
Voorzieningen als onderzoek leerproblemen, training leervaardigheden, training solliciteren, training functioneren op school, promotie & perspectief, RT.

Voor zover bekend blijkt uit het overzicht dat alle drie de vormen bij alle instellingen in meer of minder mate voorkomen. Met name in de brede ROC's gaat het om grote aantallen op het gebied van loopbaanproblematiek. Anders dan bij GLU ligt bij Nimeto en Wellant minder accent op heroriëntatie (vaak van studenten die de school gaan verlaten).

Bereik van de beoogde doelgroep

Een bepaalde vorm van ondersteuning werkt het best wanneer de student ook daadwerkelijk de 'bijpassende' ondersteuningsbehoefte heeft. Dat lijkt zeer voor de hand liggend, maar in de praktijk blijkt het niet zo eenvoudig om een student met een ondersteuningsbehoefte te matchen met het juiste ondersteuningsaanbod. Zo kan het gebeuren dat een student wordt doorverwezen naar een heroriëntatietraject omdat gebleken is dat hij geen motivatie meer heeft voor zijn opleiding. De student krijgt vervolgens loopbaanadviezen en –trainingen. In werkelijkheid kan het verlies aan motivatie echter een geheel andere achtergrond hebben. De student kan sociale of psychische problemen hebben, met schulden te maken hebben of gezondheidsproblemen hebben. Als die achterliggende problemen niet worden herkend, zal het traject

5 ROC Midden Nederland exclusief LOB Analysegesprek.

van loopbaanadviesing waarschijnlijk niet de oplossing blijken te zijn. De vaak complexe, half verborgen problematiek van een student maakt adequate verwijzing lastig. In het kader van de Regiomonitor is de afgelopen jaren dit aspect van verwijzing naar de tweede lijn nauwkeurig gevolgd bij ROC Midden Nederland. Er is dossieronderzoek gedaan bij studenten om te bepalen met welke type problemen zij te maken hebben.

Het ROC heeft een heel breed en divers aanbod van tweedelijns voorzieningen, waarmee studenten passend ondersteund kunnen worden. Een belangrijke indicator voor het functioneren van de verwijzingen is het percentage studenten dat naar een loopbaantraject wordt verwezen, terwijl er feitelijk sprake is van gedrags- of persoonlijke problematiek. In 2010-2011 had 66 procent van de deelnemers aan een loopbaanprogramma (oriëntatie/heroriëntatie, coaching, testen) te maken met meervoudige, complexe problematiek (overbelasting). In 2011-2012 en 2012-2013 is dat percentage gedaald naar respectievelijk 41 en 46 procent. Eenzelfde ontwikkeling is te zien bij de ondersteuning voor leerproblemen. Daar daalde het percentage overbelasten van 55 naar 41 procent.

De cijfers laten zien dat goede verwijzing moeilijk is en extra aandacht vraagt. Nog altijd komen veel studenten niet in het juiste type ondersteuning terecht. Slechts een klein deel van hen heeft meerdere vormen van ondersteuning tegelijk. Uit het onderzoek blijkt ook dat studenten met een 'verkeerde' ondersteuning een grotere kans op uitval hebben.

Positief is de verbetering in de verwijzing bij het ROC. Die verbetering is direct toe te wijzen aan de inzet van het LOB Analysegesprek. In veel opzichten fungeert dit gesprek als een schakelmoment voor de verwijzing. Veruit de meeste studenten in de loopbaan- en leerondersteuning komen daar terecht na eerst een Analysegesprek te hebben gehad. Deze tussenschakel, tussen de eerste en de tweede lijn, helpt uitstekend om beter te herkennen wat de ondersteuningsbehoefte van de student is en vervolgens door te verwijzen naar een passend aanbod.

Hoewel het model van de tussenschakel meer noodzakelijk is in een grote instelling met veel studenten en een grotere (fysieke) afstand tussen eerste en tweede lijn, kan het principe ook waardevol zijn voor kleinere instellingen.

3.2 Rendement van de tweedelijns ondersteuning

De tweedelijns ondersteuning heeft tot doel studenten te helpen, zodat zij hun opleiding met succes kunnen afronden. Een belangrijke indicator voor de opbrengst van de ondersteuning is dan ook het percentage uitval en VSV: hoe lager die is, hoe hoger de opbrengst van de ondersteuning. In de Regiomonitor wordt dat het rendement van de ondersteuning genoemd. Daarmee wordt de feitelijke opbrengst van bijvoorbeeld schoolmaatschappelijk werk of een empowerment training tekort gedaan, want ook het helpen verminderen van problemen of wegnemen van belemmeringen is een

wezenlijke opbrengst, in elk geval voor de persoon in kwestie. Bijvoorbeeld in de monitoring van de Utrechtse School in het kader van de Regiomonitor wordt dat aspect wel meegenomen. Hier beperkt het onderzoek zich tot de indicatoren uitval en VSV.

In onderstaande tabel wordt per type ondersteuning en per mbo-instelling aangegeven wat het percentage uitval en VSV is. Het percentage uitval geeft aan hoeveel van de deelnemers aan een bepaalde ondersteuning in 2012-2013 in dat jaar zijn uitgevallen. Het percentage VSV geeft aan hoeveel van de deelnemers aan een bepaalde ondersteuning in 2012-2013 op 1 oktober 2013 voortijdig schoolverlater bleken te zijn. Bepaalde voorzieningen zijn niet vermeld omdat het aantal deelnemers op basis waarvan uitval en VSV berekend kan worden te klein is (N<25).

Tabel 8 – Percentage uitval en VSV per type ondersteuning per mbo-instelling

Voorziening	Uitval	VSV
ROC Midden Nederland		
Cluster: Loopbaan	37	20
Cluster: Leerproblemen	7	2
Cluster: Leervaardigheden	26	16
Cluster: Psychosociaal	21	16
Plus MBO	43	35
MBO Utrecht		
Begeleiding deelnemer/mentor	23	17
Probleemverheldering	38	23
Training deelnemer	21	9
Trajectbegeleiding	47	32
Grafisch Lyceum		
Heroriëntatie	94	26
Leerlinggebonden financiering (LGF)	17	4
Counseling	27	12
Plus MBO	63	32
Nimeto		
Tweedelijns begeleiding	22	12
Wellant Houten		
Totaal tweedelijns ondersteuning	8	3

Toelichting tabel:

- Bij ROC Midden Nederland is het LOB Analysegesprek buiten de tabel gelaten vanwege het karakter van de voorziening als 'tussenschakel'.
- De cijfers over Plus MBO hebben betrekking op de opstartfase van de voorziening en geven derhalve nog geen betrouwbaar beeld van het rendement.
- Bij Wellant Houten kan voor *promotie & perspectief* geen uitval/VSV worden berekend, omdat de cijfers betrekking hebben op het schooljaar 2013-2014. De overige voorzieningen zijn vanwege de lage aantallen als totaal in de tabel opgenomen.

In de tabel zijn enkele patronen herkenbaar:

- Ondersteuning gericht op loopbaanvragen en –problemen kennen een relatief hoge uitval: cluster loopbaan 37 procent, trajectbegeleiding 47 procent, heroriëntatie 94 procent. Het gaat om studenten die willen of moeten stoppen met hun opleiding en vaak met ondersteuning naar een andere opleiding (en in geval van de vakinstellingen vaak ook andere school) toegeleid worden. Het is dus begrijpelijk dat relatief veel van hen de school ongediplomeerd verlaten. Ook is duidelijk dat het om een risicomoment in de schoolloopbaan gaat. Het percentage VSV onder de studenten die loopbaanondersteuning krijgen, ligt voor de drie genoemde voorbeelden op respectievelijk 20, 32 en 26 procent.
- Studenten die ondersteuning gericht op leerproblemen krijgen vallen relatief weinig uit en worden ook weinig VSV-er. Zie bijvoorbeeld cluster leerproblemen bij ROC Midden Nederland en de tweedelijns ondersteuning bij Wellant Houten. Dat ligt iets anders bij de ondersteuning op leervaardigheden. Vaak gaat het daar om trainingen gericht op faal- of toetsangst of empowerment. Hoewel het gaat om trainingen gericht op het functioneren op school, ligt de aard van de problematiek dichter tegen psychosociale problematiek aan dan tegen leerproblemen.
- Studenten met psychosociale problemen krijgen vaak een vorm van intensievere ondersteuning, bijvoorbeeld schoolmaatschappelijk werk of counseling. Over het algemeen gaat het om complexe en relatief zwaardere problematiek. In dat licht valt het percentage uitval en VSV wellicht nog mee. Van deze studenten vallen er minder uit dan van die met loopbaanproblematiek. In 2012-2013 is gestart met Plus MBO op de mbo-instellingen. Plus MBO biedt de mogelijkheid om voor de zwaarste gevallen van meervoudige, complexe problematiek extra inzet te plegen. Dat het de zwaarste groep betreft, is terug te zien in de uitval- en VSV-cijfers. Het gaat om relatief kleine aantallen, maar ongeveer een derde daarvan wordt VSV-er.

Tweedelijns ondersteuning is bedoeld voor studenten met naar verhouding moeilijke vragen en problemen. Dat is immers de reden dat zij ondersteuning nodig hebben. Zo bezien is het dan ook niet vreemd dat bij deze studenten de uitval- en VSV-percentages hoger liggen dan voor het gemiddelde van de instelling (zie uitvalpercentages in tabel 3 en VSV-percentages in tabel 1). Of en in welke mate het 'rendement' van de ondersteuning omhoog kan, is moeilijk te beoordelen. Eerder werd vastgesteld dat veel studenten met psychosociale problematiek bij een vorm van loopbaanondersteuning terecht komen. Dat kan mede een verklaring zijn voor de relatief hoge VSV-percentages in die groep. Betere verwijzing kan tot een hoger rendement van de loopbaanondersteuning leiden. In dit onderzoek zijn geen procesevaluaties van de ondersteuningsvormen gedaan, zodat conclusies over mogelijke verbeterpunten met terughoudendheid getrokken moeten worden. Met die aantekening kunnen de volgende aandachtspunten worden genoteerd:

- Nogmaals gezegd is een betere herkenning van problematiek en daardoor betere verwijzing naar tweedelijns ondersteuning een belangrijk aandachtspunt om het rendement van de ondersteuning te verbeteren. Nu komt het nog relatief weinig voor dat studenten een combinatie van ondersteuningsvormen hebben, dus bijvoorbeeld loopbaanadvies en schoolmaatschappelijk werk. Het is vaak het een of het ander. Ook daarin lijkt verbetering mogelijk.

In dat verband is het raadzaam om goed te kijken naar het aanbod van psychosociale ondersteuning enerzijds en inzet van trainingen (faalangst e.d.) anderzijds. De cijfers suggereren dat op dit grensvlak nog verbetermogelijkheden liggen.

- Enkele mbo-instellingen steken veel energie in het helpen vinden van een vervolgopleiding voor studenten die de school ongediplomeerd gaan verlaten. Dat lijkt aan de ene kant succesvol. Het Grafisch Lyceum probeert studenten actief te begeleiden naar een andere opleiding en school. Mede daarom worden relatief weinig van de uitvallers van het Grafisch Lyceum voortijdig schoolverlater (zie tabel 3). Daar ligt voor de andere instellingen, met name die met een smaller opleidingsaanbod, nog een mogelijkheid om winst te halen.

De andere kant van de loopbaanondersteuning is dat, ondanks de inspanningen, nog veel studenten als voortijdig schoolverlater eindigen. De percentages liggen hoger dan die voor studenten met psychosociale problematiek. Bekend is dat studenten met een loopbaanprobleem vaak te maken hebben met push- en pullfactoren: enerzijds duwt verlies aan motivatie voor de opleiding en geen zicht op een andere opleiding hen naar de rand van het onderwijs, anderzijds trekt het perspectief van betaald werk. Zo bezien vormt de huidige slechte arbeidsmarktsituatie voor jongeren een rem op de loopbaangerelateerde uitval: er is weinig kans op betaald werk, dus blijven veel jongeren dan maar liever op school. Als de komende jaren de arbeidsmarkt verbetert, zal de loopbaangerelateerde uitval toenemen. Het lijkt daarom verstandig juist op dit type uitval extra inzet te plegen.

Mogelijk kan een intensievere, sluitende begeleiding van de overstap van de ene naar de andere school daarbij helpen. Als voorbeeld kan gekeken worden naar de maatregelen rondom de overstap vmbo-mbo. Het mes kan zo aan twee kanten snijden. Het helpt VSV te voorkomen bij de aanleverende school en het helpt de ontvangende school om de risicogroep van zij-instromers beter in kaart te krijgen.

- Eerder Regiomonitoronderzoek naar schoolmaatschappelijk werk (SMW, bij ROC Midden Nederland) liet al zien dat deze en verwante vormen van ondersteuning zeer waardevol zijn. Vanuit het perspectief van de school gaat het om lastige ondersteuningsvragen, want een fors deel van de problematiek ligt feitelijk buiten de school. Toch is het rendement van deze inzet positief te noemen. Veruit de meeste studenten blijven hun opleiding volgen. Ten opzichte van de gemiddelde mbo-studenten worden zij 'slechts' tweemaal zo vaak voortijdig schoolverlater. Deze vorm van ondersteuning is veelal individueel en intensief en daarmee relatief kostbaar. Tegelijkertijd blijkt uit dossieronderzoek bij studenten dat meer van hen dit type hulp nodig zouden hebben. Het lijkt daarom van belang om na te denken over een meer gedifferentieerd aanbod van deze 'zwaardere' ondersteuning. Met Plus MBO is daartoe een aanzet gedaan voor de zwaarste gevallen. Er zou ook een aanbod nodig zijn voor lichtere gevallen. De uitkomsten van het dossieronderzoek bij SMW-deelnemers laat zien dat niet alle deelnemers een even 'zwaar' dossier hebben. Mogelijk is een lichtere vorm van ondersteuning denkbaar. Daarbij zouden, zoals gezegd, ook de trainingen betrokken moeten worden. De cijfers over Plus MBO zijn nog erg prematuur. De instellingen hebben in 2012-2013 een eerste start gemaakt, maar de werkwijze en het aanbod waren nog niet uitgekristalliseerd. De resultaten over de komende jaren moeten laten zien of Plus MBO een wezenlijke bijdrage kan leveren aan het verminderen van uitval en VSV.

3.3 Ontwikkeling tweede lijn

In de Regiomonitor wordt de tweedelijns ondersteuning bij ROC Midden Nederland al een aantal jaren gevolgd. Dat biedt de mogelijkheid om zicht te krijgen op de ontwikkeling van de tweede lijn in termen van bereik en rendement.

De totale omvang van het aantal studenten dat met de tweedelijns ondersteuning wordt bereikt is de afgelopen drie jaar ongeveer gelijk gebleven.

Tabel 9 – Aantal deelnemers tweedelijns ondersteuning bij ROC Midden Nederland over drie jaren

Schooljaar	2010-2011	2011-2012	2012-2013
Aantal deelnemers (jonger dan 23 jaar)	2.383	2.510	2.428

Binnen het totaalaanbod zijn er wel enige verschuivingen geweest. Zo groeide het aantal deelnemers dat bereikt wordt met schoolmaatschappelijk werk en met loopbaanondersteuning. Het aantal deelnemers dat een LOB Analysegesprek heeft gehad is de laatste twee jaren gelijk gebleven.

De volgende tabel laat zien hoe het percentage uitval en VSV zich in de loop van de jaren hebben ontwikkeld. Voor het cluster leervaardigheden kan geen betrouwbaar meerjarenbeeld gemaakt worden vanwege de geringe aantallen in voorgaande jaren.

Tabel 10 – Percentage uitval en VSV voor verschillende typen van ondersteuning bij ROC Midden Nederland over drie jaren

Ondersteuning	Percentage uitval			Percentage VSV		
	2010-11	2011-12	2012-13	2010-11	2011-12	2012-13
LOB Analysegesprek	34	32	33	26	23	22
Cluster Loopbaan	30	31	37	23	22	20
Cluster Leerproblemen	16	16	7	8	8	2
Cluster Psychosociaal	27	21	21	22	16	16

Het blijkt dat de percentages uitval en VSV, die als indicator voor het rendement van de tweedelijns ondersteuning gelden, over de afgelopen drie jaar relatief stabiel zijn geweest. De ‘sprongen’ in de percentages bij Leerproblemen en Psychosociaal verwijzen waarschijnlijk naar een aanpassing in het aanbod.

Met de kanttekening dat er binnen het gehele aanbod van de tweede lijn wel sprake is van enige verschuiving in bereik en rendement, is de algemene constatering dat zowel in het aantal studenten dat wordt bereikt, als in het rendement dat wordt behaald, de tweedelijns ondersteuning stabiel is. Het eerste percentage, dat van de uitval, is de meest directe indicator voor succes van de tweedelijns ondersteuning. Voorkomen van uitval is immers het eerste doel. Voor de gehele tweede lijn gezamenlijk ligt dat percentage al drie jaar stabiel op 28 procent. Het tweede percentage, dat van VSV, geeft aan hoeveel uiteindelijk voortijdig schoolverlater worden. Daarin lijkt er sprake van een lichte daling.

In het volgende hoofdstuk komen uitval en voortijdig schoolverlaten opnieuw aan de orde en dan wordt gekeken naar de betekenis van deze cijfers voor de VSV-aanpak als geheel.

3.4 Verlengde intake

Tot slot van dit hoofdstuk wordt de zogenaamde verlengde intake besproken. De verlengde intake, ook wel tweede intake of verdiepte intake, is een instrument om in geval van twijfel meer en beter te kijken naar de situatie, achtergrond en persoon van de aanmelder. De reden voor twijfel kan uiteenlopend van aard zijn. Soms is het nodig beter zicht te krijgen op de ondersteuningsbehoefte van een student met een beperking. Soms gaat het om een zij-instromer met een voorgeschiedenis van studiewisselingen. Soms is er twijfel of de student het niveau of de specifieke eisen van de opleiding aankan.

Alle vijf de mbo-instellingen maken gebruik van een vorm van verlengde intake. Over MBO Utrecht zijn op dit punt geen cijfers beschikbaar in dit onderzoek. In de onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de belangrijkste kengetallen voor de verlengde intake. Het betreft het absoluut aantal deelnemers (in 2012-1013) en het aantal deelnemers als percentage van de totale instroom van de instelling in dat jaar. In de onderste twee rijen van de tabel staat hoeveel procent van de deelnemers aan de verlengde intake zijn toegelaten tot de opleiding waarvoor zij zich hadden aangemeld en hoeveel procent daadwerkelijk bij de instelling in kwestie met een opleiding is begonnen. Bijvoorbeeld bij ROC Midden Nederland is 62 procent van de deelnemers aan de verlengde intake toegelaten, maar uiteindelijk maar 26 procent ingeschreven als student.

Voor de berekening van de percentages moest gebruik worden gemaakt van verschillende bronnen. Daarom sluiten de percentages *toegelaten* en *gestart* niet helemaal goed aan. Dat verklaart waarom bij het Grafisch Lyceum ogenschijnlijk meer studenten zijn gestart dan toegelaten. De percentages dienen daarom te worden opgevat als een benadering van de werkelijke aantallen.

Tabel 11 – Overzicht verlengde intake: aantal deelnemers, percentage verlengde intake en percentages instroom

	ROC MN	GLU	Nimeto	Wellant
Aantal deelnemers	440	121	27	44
Percentage van totale instroom	8	24	7	10
Percentage toegelaten	62	79	89	100
Percentage gestart	26	86	58	88

Drie van de vier instellingen bereiken ongeveer 7-10 procent van de instroom met hun verlengde intake. Alleen het Grafisch Lyceum wijkt af met een meer dan tweemaal hoger percentage.

De verlengde intake blijkt vooral vaak ingezet te worden bij studenten met een beperking (vaak LGF), ongediplomeerde instroom rechtstreeks uit het voortgezet onderwijs, zij-instroom vanuit een andere mbo-instelling en zij-instroom van voortijdig schoolverlaters. Per instelling verschilt echter het accent:

- Bij ROC Midden Nederland wordt de verlengde intake relatief vaker ingezet voor instroom op niveau 2. In de verlengde intake komen zowel ongediplomeerde instromers, zij-instromers als instromers vanuit het praktijkonderwijs of VSO. Opvallend is dat driekwart van de deelnemers aan de verlengde intake uiteindelijk niet start bij ROC Midden Nederland. Het zijn met name de zij-instromers uit het mbo en de instromers vanuit het Pro/VSO die niet starten.
- Het Grafisch Lyceum biedt hoofdzakelijk niveau 4 opleidingen aan en heeft mede daardoor weinig te maken met ongediplomeerde instroom of instroom vanuit Pro/VSV. De verlengde intake wordt dan ook anders (gericht op andere aspecten) en breder ingezet dan bij de andere drie instellingen.
- Bij Nimeto ligt het accent voor de verlengde intake ook op niveau 2 en betreft het vrijwel geheel zij-instromers van andere mbo-instellingen.
- Bij Wellant Houten ligt het accent meer op jongeren met een beperking. Gezien het feit dat alle aanmelders worden toegelaten en de meeste ook daadwerkelijk zijn gestart, heeft de verdiepte intake bij Wellant eerder het doel om een passend ondersteuningsaanbod te formuleren, dan om geschiktheid vast te stellen.

Nader onderzoek zou nodig zijn om preciezer aan te kunnen geven wat de meerwaarde voor student en instelling is van de verlengde intake. Feit is dat studenten, die uiteindelijk na een verlengde intake niet bij de mbo-instelling starten, een grote kans maken om voortijdig schoolverlater te worden. De percentages (en aantallen) verschillen per instelling, maar lopen op tot 37 procent voortijdig schoolverlaters van de deelnemers aan de verlengde intake. Ook zou nauwkeuriger gekeken moeten worden naar het effect van de verlengde intake voor studenten die wel zijn gestart. Er zijn in de cijfers aanwijzingen dat de uitval en VSV onder deze groep bovengemiddeld is.

De verlengde intake kan een zeer waardevol instrument zijn, zowel vanuit het perspectief van Passend Onderwijs als vanuit Focus op Vakmanschap. Studenten die niet geschikt zijn voor een opleiding krijgen het advies om een andere weg te kiezen. Daarmee worden latere problemen en kans op VSV voorkomen. Studenten die met extra ondersteuning wel geschikt zijn, kunnen vanuit de verlengde intake een passend ondersteuningsaanbod krijgen. Ook daarmee worden latere problemen en VSV voorkomen. In theorie is de verlengde intake dus een krachtig instrument. In de praktijk moet het instrument zich nog verder ontwikkelen. Aandachtspunten zijn:

- De doelstelling en beoogde doelgroep van de verlengde intake moet scherp gedefinieerd zijn, zodat de werking ook de bedoelde effecten heeft. Verlengde intake gaat over toelaatbaarheid (geschiktheid) en passend ondersteuningsaanbod. Duidelijk moet zijn hoe daarmee omgegaan wordt, omdat het niet toelaten of feitelijk niet starten van aanmelders kan leiden tot voortijdig schoolverlaters.
- Om die reden is het goed andere partijen (Samenwerkingsverband Passend Onderwijs VO, gemeente, RMC) nauw te betrekken bij de (gevolgen van de) verlengde intake. Als een jongere niet kan starten, kan dan aan een alternatief gewerkt worden.
- Zij-instromers van andere mbo-instellingen vormen een risicogroep voor uitval en VSV. De verandering in de bekostigingssystematiek van het mbo scherpt de risico's nog verder aan voor de instelling waar de zij-instromer zich aanmeldt. Eerder is gewezen op de inspanningen die gedaan worden voor studenten die uitstromen zonder diploma en naar een andere school willen. Deze inspanningen bij de 'achterdeur' zouden kunnen worden verbonden met die bij de 'voordeur', met name de intake en verlengde intake. Door meer en beter samen te werken kunnen mbo-instellingen zo het mes aan twee kanten laten snijden.

4 De onbekende uitval

In het begin van deze rapportage is als hoofdvraag geformuleerd welke winst de mbo-instellingen hebben geboekt in de aanpak van voortijdig schoolverlaten en waar de komende jaren nog meer winst te behalen valt. Voor studenten die tijdens hun opleiding in problemen komen hebben de mbo-instellingen een reeks van ondersteuningsmogelijkheden in huis. In de voorgaande hoofdstukken zijn de verzuimaanpak, de tweedelijns ondersteuning en de verlengde intake besproken als instrumenten die de instelling inzetten in de aanpak van voortijdig schoolverlaten. Daaruit zijn twee conclusies getrokken:

- *Het gaat goed...*

Wat blijkt uit de snelle ontwikkeling van de verzuimaanpak, de opkomst van de verlengde intake en het rendement van de tweedelijns ondersteuning.

- *Maar het kan nog beter.*

Wat blijkt uit de gaten die nu nog in de verzuimaanpak zitten, de aandachtspunten voor de tweede lijn en de nog niet uitontwikkelde verlengde intake.

Zeker wat betreft de verzuimaanpak kan een betere (administratieve) organisatie en consequente opvolging nog veel winst opleveren. In de tweedelijns ondersteuning zijn verbeteringen mogelijk als het gaat om de verwijzing en de *finetuning* van het aanbod. Zo zou deze rapportage kunnen eindigen met de conclusie dat vooral op de ingeslagen weg doorgegaan moet worden en dat verder gewerkt moet worden aan verbetering.

Er is echter meer aan de hand. Om daar zicht op te krijgen is een andere analyse van de uitval en ondersteuning nodig.

4.1 Uitval en ondersteuning

Studenten stoppen over het algemeen niet zonder reden met hun opleiding. Hiervoor is al gewezen op de uiteenlopende oorzaken en aanleidingen voor uitval en VSV. Niet alle redenen zijn even complex en zwaar, soms gaat het om 'lichte' redenen als motivatieverlies of studieachterstand. Vanwege de diversiteit in uitvalredenen is de ondersteuning die de instellingen bieden ook gedifferentieerd. Per instelling ziet het totaal-aanbod er wat anders uit, maar gemeenschappelijk is dat er voor psychosociale, leer- en loopbaanproblemen verschillende ondersteuningsvormen zijn. In theorie is het overzichtelijk: als een student in problemen zit of dreigt te raken, is er een aanbod van ondersteuning beschikbaar om hem te helpen. Zoals hiervoor bleek, is die ondersteuning in de meeste gevallen succesvol.

In de onderstaande tabel wordt per mbo-instelling aangegeven hoeveel procent van de uitgevallen studenten geen enkele vorm van tweedelijns ondersteuning heeft gehad.

Tabel 12 – Percentage van de uitgevallen studenten dat geen tweedelijns ondersteuning heeft gehad, per instelling

Instelling	Percentage uitvallers geen tweedelijns ondersteuning
ROC Midden Nederland	69
MBO Utrecht	71
Grafisch Lyceum	85
Nimeto	70
Wellant Houten	97

Het overgrote deel van de uitvallers heeft geen tweedelijns ondersteuning gehad. Natuurlijk betekent dat niet dat studenten letterlijk ongezien zijn. Elke student heeft immers een studieloopbaanbegeleider en bovendien zijn er docenten die contact hebben met de student. Toch is een feit dat het merendeel van de studenten die ongediplomeerd de school verlaten geen ondersteuning uit het aanbod van de tweede lijn heeft gehad. Omdat, zoals beschreven in hoofdstuk 2, bovendien de meeste uitvallers niet als verzuimer bekend waren, is de conclusie dat zij niet bereikt zijn door het ondersteuningsaanbod van de school.

In het onderzoek is gekeken wat mogelijke verklaringen kunnen zijn voor het hoge percentage uitvallers dat niet bereikt wordt.

- De eerste gedachte zou kunnen zijn dat het gaat om een *papieren probleem*, een cijferprobleem. De redenering is dat de verschillende registraties en administraties niet aansluiten, dat de cijfers niet kloppen en dat 'in werkelijkheid' de uitvallers weldegelijk bereikt worden. In het onderzoek is daar uitvoerig naar gekeken: de cijfers kloppen. Het patroon van 'niet-bereikte uitvallers' is over een reeks van jaren aantoonbaar en bovendien ook bij andere mbo-instellingen (buiten de regio) vastgesteld.
- Een tweede, meer plausibele verklaring zou kunnen zijn dat de groep niet-bereikte uitvallers een ander profiel heeft dan de wel-bereikte groep. Om daar definitief uitsluitsel over te krijgen zou meer en diepgaander onderzoek nodig zijn, maar voorsnog lijkt er geen sprake van een geheel ander profiel bij de niet-bereikten. In de eerdere Regiomonitor-rapportage *Uitvallers en zorgdeelnemers van ROC Midden Nederland* (KBA, 2010) is gekeken of de uitvallers met en zonder tweedelijns on-

dersteuning van elkaar verschillen wat betreft uitvalredenen. Daaruit bleken toen geen grote verschillen. Dus ook de niet-bereikte uitvallers hebben te maken met de brede waaier van problemen en uitvalredenen waar de wel-bereikte groep mee kampt.

- Een derde verklaring, die eveneens al eerder weerlegd is, is die van verschillen in verwijsgedrag binnen de mbo-instelling. In het genoemde onderzoek uit 2010 is gekeken of bepaalde delen van het ROC (sectoren, afdelingen, teams) meer of minder verwezen naar de tweede lijn. Het bleek dat er wel enige verschillen waren (bijvoorbeeld op sectorniveau), maar dat er geen sprake was van 'witte vlekken' in de organisatie waar niet of nauwelijks doorverwezen wordt.
- Een vierde redenering zou kunnen zijn dat het gaat om een tijdelijk probleem als gevolg van de opstart van het voorzieningenaanbod in het mbo. Het is waar dat, in vergelijking met bijvoorbeeld het vmbo, de verzuimaanpak en tweedelijns ondersteuning in het mbo wat later in een stroomversnelling is geraakt. De analyses in deze rapportage laten zien dat er nog winst te boeken is in organisatie en efficiency. Toch lijkt dat niet een toereikende verklaring voor het fenomeen van de niet-bereikten. Immers, al zou de tweedelijns ondersteuning de komende jaren in capaciteit verdubbelen, dan nog zou een grote meerderheid van de uitvallers niet bereikt worden. De instelling met het hoogste bereik onder de uitvallers is ROC Midden Nederland. Daar heeft de tweedelijns ondersteuning in omvang, bereik en rendement een stabiel niveau. Verdere verbeteringen zijn mogelijk, maar zullen geen verdubbeling van het bereik opleveren. Louter doorgaan op de ingeslagen weg lijkt geen afdoende verklaring of oplossing voor de niet-bereikten.

Het probleem van de 'stille' of 'onzichtbare' uitvaller is niet nieuw. Al jaren geleden werd gewezen op uitvallers die niet gezien werden door de school. Het wekt geen verwondering dat deze groep nu in de aandacht komt. In de voorbije jaren is veel vooruitgang geboekt in de vermindering van VSV. Mede ook door de verlenging van de leerplicht is het aantal voortijdig schoolverlaters sterk afgenomen. Nu die snelle daling wat afvlakt, komt de vraag op hoe ook het nog resterende voortijdig schoolverlaten kan worden voorkomen. De 'onzichtbare uitvaller' komt opnieuw in de aandacht.

4.2 Daling voortijdig schoolverlaten

De analyse van de cijfers bij ROC Midden Nederland (die het meest uitgebreid zijn) brengt nog een ander aspect aan het licht. In de Regiomonitor wordt jaarlijks gekeken hoeveel procent van de uitvallers bekend is in de tweedelijns ondersteuning. In 2012-2013 lag het percentage niet-bereikte uitvallers, zoals aangegeven, op 69 procent. In de jaren daarvoor was dat percentage hoger, namelijk 73 procent. De verklaring voor de daling van het percentage niet-bereikte uitvallers ligt echter niet in een toegenomen aantal ondersteunde studenten. Het aantal studenten dat door de tweede lijn op

het ROC bediend wordt, ligt al drie jaar op hetzelfde niveau. De daling van het percentage niet-bereikte uitvallers heeft een andere oorzaak: het totaal aantal uitvallers is gedaald. Of anders geformuleerd: het absoluut aantal niet-bereikte uitvallers is teruggelopen. Hoe groot de daling onder de niet-bereikte uitvallers precies is, valt moeilijk te bepalen op basis van de beschikbare gegevens. Een feit is dat de daling van de uitval – en daarmee ook de daling van het voortijdig schoolverlaten – voor een groot deel is terug te voeren op een afname van de uitval onder studenten die niet door de tweedelijns ondersteuning worden bereikt.

Het is een, op het eerste oog, bevreemdende constatering. Juist bij de groep uitvallers die niet door een vorm van ondersteuning bereikt wordt, doet zich de daling voor. Natuurlijk past daarbij een zekere relativering, want het algemene beeld doet geen recht aan de verschillen tussen instellingen en tussen de ondersteuningsvormen. Als basis voor de constatering is gekeken naar de cijfers van ROC Midden Nederland, waar al jaren een relatief uitgebreide en ontwikkelde zorgstructuur bestaat die qua omvang en specifieke professionaliteit niet te vergelijken is met die van de kleinere instellingen. Bepaalde vormen van tweedelijns ondersteuning hebben weldegelijk een aanwijsbaar, direct effect op de uitval. Voorbeelden zijn genoemd, zoals de begeleiding van studenten naar een andere opleiding door het Grafisch Lyceum of de waarde van het LOB Analysegesprek bij de interne verwijzing binnen ROC Midden Nederland.

De ‘spontane’ daling van uitval lijkt geen direct gevolg van acties die de instellingen ondernemen, maar kan wel een indirect effect daarvan zijn. Zo kan van een actiever verzuimbeleid een preventieve werking uitgaan: studenten weten dat verzuim wordt opgemerkt en tot gevolg leidt en kiezen er daarom voor minder te verzuimen. Zo zou er een effect kunnen optreden van uiteenlopende beleidsmaatregelen met betrekking tot het toelatingsbeleid, kwaliteit van onderwijs, professionalisering van begeleiding of intensivering van het onderwijs. Of die effecten daadwerkelijk optreden valt op grond van de in dit onderzoek beschikbare gegevens niet te bepalen.

Onderzoek naar het verband tussen de situatie op de arbeidsmarkt en voortijdig schoolverlaten in het verleden heeft aangetoond dat er een duidelijk verband bestaat: als de kans op werk voor een (voortijdig) schoolverlater daalt, neemt ook het voortijdig schoolverlaten af. In paragraaf 3.2 is het fenomeen van de push- en pull-factoren genoemd. Met name voor de loopbaangerelateerde uitval kan verwacht worden dat de negatieve arbeidsmarktsituatie een rem vormt op uitval en voortijdig schoolverlaten. Het lijkt aannemelijk dat de slechte arbeidsmarktkansen althans een deel van de verklaring voor de ‘spontane’ daling van de uitval zijn.

Dat is voor een deel goed nieuws, omdat jongeren zich twee keer bedenken alvorens te stoppen met hun opleiding. Tegelijkertijd geeft het enige onzekerheid, omdat de rem op uitval bij een herstellende arbeidsmarkt weer zou kunnen wegvallen.

4.3 Onzichtbare uitval

De aanpak van voortijdig schoolverlaten in de vijf mbo-instellingen kan beter, maar zal voor een deel ook anders moeten wil daadwerkelijk een volgende stap gezet worden in de vermindering van voortijdig schoolverlaten. De kernvraag is hoe de groep uitvallers die nu geen extra ondersteuningsaanbod krijgt in de toekomst wel bereikt kan worden en wat er voor hen nodig is. Het onderzoek geeft daarvoor een aantal aanwijzingen:

- *Consequente registratie en benutting van informatie*

Mbo-instellingen verzamelen en registreren zeer veel en uiteenlopende gegevens over hun studenten. In de kwaliteit van die gegevens en het benutten van beschikbare informatie kan echter nog grote vooruitgang worden geboekt. Veel studentregistraties stammen nog uit een tijd dat ze vooral tot doel hadden om de studentbegeleiding te faciliteren of voor de bedrijfsvoering bestemd waren. In het eerste geval ging het om leerlingvolgsystemen en leerlingdossiers. In het tweede geval om cijfers voor planning en financiële zaken. Pas sinds de komst van het onderwijsnummer en de enorme ontwikkeling in het gebruik daarvan (gestimuleerd door OCW/DUO) is het mogelijk om deze verschillende soorten gegevens aan elkaar te koppelen. In de Regiomonitor wordt van die mogelijkheden gebruik gemaakt. Mbo-instellingen beschikken weliswaar over zeer veel informatie, maar vaak zijn die gegevens incompleet (niet consequent verzameld), slecht toegankelijk en moeilijk koppelbaar aan andere bronnen. De systemen kunnen op individueel studentniveau wel informatie genereren, maar zijn minder geschikt voor het maken van beleids- of managementrapportages. Pas sinds enkele jaren treedt hierin een kentering op.

Hier ligt een belangrijke sleutel in de verbetering van de signalering van potentiële uitvallers. Door sneller en beter gebruik te maken van beschikbare informatie kan eerder worden gesignaleerd. Van oudsher ligt in de registraties en dossiers de nadruk op de problemen van de student en met name de psychosociale problemen. Het is duidelijk dat die een grote rol spelen, maar het andere grote probleemveld is daardoor onderbelicht gebleven, namelijk dat van leren en loopbaan. Zo zou naast verzuimregistratie veel meer gebruik gemaakt kunnen worden van studieresultaten en gegevens over het verloop van de stage.

De kracht van op deze manier met gegevens werken is dat er signaalfuncties aan de gegevens gekoppeld kunnen worden, zoals dat nu ook met verzuim gebeurt. Deze *administratieve signalering* heeft als sterke punten dat het voor alle studenten uitgevoerd kan worden en dat het consequent gebeurt.

- *Kwaliteit van de signalering*

Direct aansluitend op het vorige punt moet worden vastgesteld dat ook de *professionele signalering* beter kan. Juist op dit vlak is veel door de instellingen geïnves-

teerd, onder meer voor docenten en studieloopbaanbegeleiders. Dat gaat zeker winst opleveren, maar de weg daarheen is lang. Het gaat om grote aantallen professionals met uiteenlopende achtergronden en motivatie. Een aanvullende, kortere weg naar verbetering zou kunnen zijn om gericht specifieke professionals te trainen en te faciliteren. Het gaat om personen op sleutelposities, die veel studenten (en studentgegevens) zien. Daarbij kan gedacht worden aan verzuimmedewerkers, aandachts/contactfunctionarissen of in kleinere scholen mentoren of coaches. Kenmerkend is dat deze professionals de expertise zouden moeten hebben van de tweede lijn, maar de nabijheid van de eerste lijn. Door op deze sleutelposities goed gekwalificeerde professionals te zetten, kan de waarneming van dreigende uitval verbeteren.

Overigens kan daarbij ook worden gedacht aan het gebruik van handzame instrumenten zoals gespreksleidraden of checklists, waarmee achterliggende problemen bij een student beter gesignaleerd kunnen worden. Daarvan zijn verschillende voorbeelden in omloop.

- *Samenwerking achterdeur/voordeur*

Zoals tussen voortgezet onderwijs en mbo in de afgelopen jaren een steeds beter sluitend netwerk is gecreëerd, zo zou dat ook voor de overstap tussen mbo-instellingen gedaan moeten worden – in elk geval voor de instellingen binnen de regio. Mbo-instellingen zelf hebbend daarin een rol, maar ook gemeenten (leerplicht/RMC, werk en inkomen) hebben een aanmerkelijk belang. Nu vormen zijinstromers voor het mbo een risicogroep. Dat probleem zou voor een deel ondervangen kunnen worden door betere monitoring (van de overstap) en overdracht van informatie.

- *Contact met de student*

Tot slot moet het contact met de student genoemd worden. In een enquête van enkele jaren geleden werd studenten gevraagd met wie zij gesproken hadden toen ze het besluit namen om met hun opleiding te stoppen. De ontluisterende uitkomst was dat een hele lijst werd genoemd van ouders en vrienden tot medestudenten, maar dat de school pijnlijk onderaan de lijst stond. Inmiddels is er veel veranderd en is de kans dat iemand 'zo maar' verdwijnt niet meer zo groot. Toch voltrekt zich met name rond de zomer nog altijd een omvangrijke stille uittocht van studenten. In het begin van deze rapportage werd gezegd dat er twee wegen zijn om uitval terug te dringen. De weg van de ondersteuning en verzuimbestrijding is uitvoerig besproken. De andere weg is die van goed onderwijs. Op die weg ligt ook het contact met de student.

In deze rapportage worden de uitkomsten gepresenteerd van de Regiomonitor VSV Utrecht over het schooljaar 2012-2013. Het betreft het onderzoek bij vijf mbo-instellingen in de regio naar de VSV-aanpak en de effecten daarvan.

De bestrijding van voortijdig schoolverlaten staat bij de vijf Utrechtse mbo-instellingen volop op de agenda. Gestreefd wordt naar een totaalaanpak waar intake, verzuimaanpak en tweedelijns ondersteuning worden ingezet om uitval te voorkomen. In dit kader is onderzocht wat het bereik en de effectiviteit is van deze maatregelen en welke samenhang er tussen deze maatregelen bestaat. Waar wordt de winst geboekt in de bestrijding van voortijdig schoolverlaten en waar kan in de toekomst nog verbetering worden gerealiseerd? Het onderzoek is uitgevoerd door gegevens over de schoolloopbaan van jongeren, afkomstig van DUO (zogenaamde BRON-gegevens) te koppelen aan deelnamegegevens van studenten aan verschillende vormen van ondersteuning. Hierbij is middels aanvullend dossieronderzoek extra informatie verzameld over de problemen en ondersteuningsvragen waar deze studenten mee te maken hebben. Dit maakt het mogelijk jongeren te volgen nadat zij van een bepaalde ondersteuning gebruik hebben gemaakt. Voor de uitvoering van de monitor zijn strikte afspraken gemaakt over de waarborging van privacy van de jongeren.

De Regiomonitor VSV Utrecht heeft tot doel om beleid en maatregelen ter bestrijding van voortijdig schoolverlaten te monitoren en te evalueren. In de monitor is een instrument ontwikkeld waarmee grote groepen jongeren uit de provincie Utrecht in hun schoolloopbaan gevolgd kunnen worden. Het doel is beter zicht te krijgen op achtergronden van uitval en op de effectiviteit van maatregelen om verzuim en uitval terug te dringen. Vanuit het perspectief van de gemeente Utrecht en van scholen komt er zicht op het rendement van beleid en inzet van middelen.

De Regiomonitor is een initiatief van de gemeente Utrecht en wordt uitgevoerd door het Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt (KBA) te Nijmegen.

In opdracht van:

provincie Utrecht

Nieuwegein

